

Beslutsfattare: Rektor Dokumenttyp: Riktlinje Giltighetstid: tillsvidare	Beslutsdatum: 2022-05-09 Träder i kraft: 2022-06-01
Dokument som upphävs: LTU-517-2020	

Riktlinjer för prövning av oredlighet i forskning och andra avvikelser från god forskningssed vid Luleå tekniska universitet

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	3
1.1 RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER	3
1.1.1 <i>Oredlighet i forskning</i>	3
1.1.2 <i>Andra misstänkta avvikelser från god forskningssed</i>	4
2. FORSKNINGSETISK KOMMITTÉ	5
3. GOD FORSKNINGSSED	5
3.1 DEFINITION OREDLIGHET I FORSKNING	6
3.1.1 <i>Fabricering</i>	6
3.1.2 <i>Förfalskning</i>	6
3.1.3 <i>Plagiering</i>	7
3.2 ANDRA AVVIKELSER	7
3.3 SÄRSKILT OM NÖDVÄNDIGA TILLSTÅND	7
4. HANTERING AV MISSTANKE OM AVVIKELSER FRÅN GOD FORSKNINGSSED	8
4.1 INLEDANDE HANTERING VID LULEÅ TEKNISKA UNIVERSITET	8
5. HANTERING AV MISSTANKE OM OREDLIGHET I FORSKNING	8
5.1 HUR ÄRENDE INLEDS HOS NPOF	9
5.2 ÖVERLÄMNANDE TILL NPOF	9
5.3 EFTER BESLUT AV NPOF	9
6. HANTERING AV MISSTANKE OM ANDRA AVVIKELSER FRÅN GOD FORSKNINGSSED	11
6.1 BESLUT	11
6.1.1 <i>Den forskningsetiska kommitténs beslut</i>	11
6.1.2 <i>Rektors beslut</i>	11
6.1.3 <i>Beslut om disciplinära åtgärder</i>	12

1. Inledning

Luleå tekniska universitet, i egenskap av forskningshuvudman, har det övergripande ansvaret för att forskningen vid universitetet utförs i enlighet med god forskningssed. Forskaren ansvarar för att följa god forskningssed i sin forskning.

1.1 Rättsliga utgångspunkter

1.1.1 Oredlighet i forskning

Forskaren ansvarar för att följa god forskningssed i sin forskning.¹ Det innebär att det är forskaren själv som har ansvar för att följa god forskningssed *under hela forskningsprocessen*.²

Enligt 5 § LAO framgår att forskningshuvudmannen, i det här fallet Luleå tekniska universitet, har det övergripande ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed. Vetenskapens trovärdighet och god forskningssed ska värnas i högskolornas verksamhet, enligt högskolelagen.³ Bestämmelsen syftar till att betona lärosätenas skyldighet att förebygga vetenskaplig oredlighet, så kallat forskningsfusk.

Om det kan misstänkas att *oredlighet i forskning* har förekommit i en forskningshuvudmans verksamhet, ska forskningshuvudmannen överlämna handlingarna i ärendet för prövning till den nationella *Nämnden för prövning av oredlighet i forskning* (Npof).⁴

Med oredlighet i forskning avses en *allvarlig avvikelse* från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning.⁵

De former av oredlighet som Npof ska pröva är *fabricering, förfalskning* och *plagiering*. Begreppen är inte definierade i lagen, men i förarbetena refereras till att de finns beskrivna i forskningsetiska kodexar och riktlinjer som till exempel *Den europeiska kodexen för forskningens integritet (ALLEA)*.⁶ De redogörs också för i *Vetenskapsrådets publikation God forskningssed*.

¹ 4 § i lagen (2019:504) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning (LAO)

² Prop. 2018/19:58, Ny ordning för att främja god sed och hantera oredlighet i forskning, s. 102

³ 1 kap 3 a § första stycket högskolelagen (1992:1434)

⁴ 6-7 §§ LAO

⁵ 1 § lag LAO

⁶ Den europeiska kodexen för forskningens integritet. Reviderad utgåva. Berlin: All European Academies (ALLEA); 2018, kap. 3.1.

Fabricering beskrivs, enligt förarbetena, ofta som att man hittar på resultat och dokumenterar dem som om de vore riktiga. Med *förfalskning* avses manipulering av forskningsmaterial, utrustning eller processer eller att uppgifter eller resultat ändras, utelämnas eller undanhålls utan att det är motiverat. Slutligen är beskrivningen av *plagiering* att en forskare använder andras texter, idéer eller arbeten utan att ge tillbörligt erkännande till ursprungskällan.⁷

Enligt 2 § LAO krävs att den allvarliga avvikelser från god forskningssed begåtts med uppsåt eller av grov oaktsamhet för att det ska vara fråga om oredlighet i forskning. Forskarens ansvar att följa god forskningssed i sin forskning är reglerat i 4 § LAO enligt ovan. Hur långtgående ett sådant ansvar kan eller ska vara måste prövas och bedömas i varje enskilt fall.⁸

Uppsåt innebär enligt förarbetena att forskaren ska ha förstått vad han eller hon har gjort medan oaktsamhet innebär att forskaren i vart fall borde ha förstått detta. *Grov oaktsamhet* kräver att agerandet framstår som särskilt allvarligt eller klandervärt. *Förbiseenden, slarv eller missförstånd* bör som regel inte betraktas som grov oaktsamhet enligt förarbetena.⁹

De avvikelser som kan utgöra oredlighet i forskning ska, som nämnts ovan, ha begåtts vid *planering, genomförande eller rapportering* av forskning. Formuleringen innebär enligt förarbetena att begreppet oredlighet avser avvikelser under *hela forskningsprocessen*.¹⁰ Med rapportering avses både publicering och andra typer av offentliggöranden.¹¹

1.1.2 Andra misstänkta avvikelser från god forskningssed

En högskola ska pröva andra misstänkta avvikelser från god forskningssed än de som ska prövas särskilt av Npof.¹² Detta innebär att universitetet ska utreda andra sådana misstänkta avvikelser från god forskningssed oavsett om ärendet har överlämnats till universitetet av Npof eller om misstanken uppstått i universitetets verksamhet.

Vidare ska en högskola fastställa riktlinjer för sin prövning av misstänkta avvikelser från god forskningssed.¹³

Vid misstanke om avvikelser från god forskningssed ska följande riktlinjer tillämpas vid Luleå tekniska universitet. Riktlinjerna rör misstanke om såväl oredlighet i forskning som andra avvikelser från god forskningssed.

⁷ Prop. 2018/19:58, s. 45, 100

⁸ Se Npof:s beslut dnr 3.2-21/0035

⁹ Prop. 2018/19:58, s. 50-51, 100

¹⁰ Prop. 2018/19:58, s. 100

¹¹ Prop. 2018/19:58, s. 49

¹² 1 kap 17 § (1993:100) högskoleförordningen (HF)

¹³ 1 kap 17 § HF

Avvikelse från god forskningssed inom universitetets verksamhet ska uppmärksammas och hanteras på lämpligt sätt med hänsyn till avvikelsernas karaktär och grad av allvar. En högskola ska se till att medarbetarna kan få råd och stöd i frågor om god forskningssed och avvikelser från sådan sed. Systemet för hantering av oredlighet i forskning måste vara tydligt och rättssäkert och ge skydd och stöd till alla inblandade.¹⁴

Syftet med dessa riktlinjer är att säkerställa att misstankar om avvikelser från god forskningssed hanteras i enlighet med gällande regler och riktlinjer.

2. Forskningsetisk kommitté

Vid Luleå tekniska universitet finns en forskningsetisk kommitté.¹⁵ Den forskningsetiska kommittén ska utreda misstanke om avvikelse från god forskningssed vid universitetet. Den forskningsetiska kommittén består av rektor som ordförande, en lagfaren ledamot som ska vara eller ha varit ordinarie domare, de forskningsetiska råden, dekanerna från filosofisk och teknisk fakultetsnämnd. Studenterna har rätt att vara representerade med en ledamot från doktorandsektionen. En universitetsjurist ska utses som föredragande i varje ärende som tas upp i den forskningsetiska kommittén.

3. God forskningssed

Lag om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning (LAO) innehåller bestämmelser om forskares och forskningshuvudmäns ansvar för att forskning utförs i enlighet med god forskningssed.¹⁶ Med forskning avses här *vetenskaplig forskning*, men inte konstnärlig forskning.¹⁷

Det finns inte någon definition av god forskningssed i författning. Att följa god forskningssed innebär bland annat att inte vara oredlig och att inte bryta mot lagar och erkända forskningsetiska normer.¹⁸ Vad som anses vara god forskningssed kan dessutom vara olika inom olika forskningsgrenar. Exempel på regler och riktlinjer är Vetenskapsrådets rapport God forskningssed (2017) och webbplatsen Codex – regler och riktlinjer för forskning.¹⁹

¹⁴ Prop. 2018/19:58, s13

¹⁵ Den forskningsetiska kommittén inrättades i beslut med dnr LTU-5370-2019

¹⁶ 1 § LAO

¹⁷ Prop. 2018/19:58, s. 40

¹⁸ Prop. 2018/19:58, s. 99.

¹⁹ Codex.vr.se

Vidare kan det i vissa fall behövas tillstånd från Etikprövningsmyndigheten som gör etiska prövningar av forskning på människor, men även av forskning på biologiskt material och känsliga personuppgifter.²⁰

3.1 Definition oredlighet i forskning

Definitionen av oredlighet i forskning är avgränsad så att den endast omfattar allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering. Andra former av allvarliga avvikelser från god forskningssed omfattas inte av definitionen. Med begreppet forskning avses dels vetenskaplig forskning, dels utvecklingsarbete på vetenskaplig grund. Begreppet utvecklingsarbete på vetenskaplig grund avser i detta sammanhang endast sådan verksamhet som gränsar till vetenskaplig forskning.²¹

Oredlighet i forskning är därmed allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås med *uppsåt* eller av *grov oaktsamhet* vid planering, genomförande eller rapportering av forskning.²² Begreppen är inte definierade i lagen, men i förarbetena refereras till att de finns beskrivna i forskningsetiska kodexar och riktlinjer som till exempel *Den europeiska kodexen för forskningens integritet (ALLEA)*.²³ De redogörs också för i *Vetenskapsrådets publikation God forskningssed*.

3.1.1 Fabricering

Fabricering beskrivs, enligt förarbetena, ofta som att man hittar på resultat och dokumenterar dem som om de vore riktiga.²⁴ Man hittar på nya data eller resultat som inte framkommit i en undersökning eller finns med i den undersökning som refereras.

3.1.2 Förfalskning

Med förfalskning avses manipulering av forskningsmaterial, utrustning eller processer eller att uppgifter eller resultat ändras, utelämnas eller undanhålls utan att det är motiverat.²⁵ Detta kan exempelvis ske genom frisering eller selektion av data som stöder den egna hypotesen eller genom att undanhålla data som motsäger den egna hypotesen.

²⁰ 3-4 §§ Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor

²¹ Prop. 2018/19:58, s. 99

²² 2 § 2st LAO

²³ Den europeiska kodexen för forskningens integritet. Reviderad utgåva. Berlin: All European Academies (ALLEA); 2018, kap. 3.1.

²⁴ Prop. 2018/19:58, s. 45, 100

²⁵ Prop. 2018/19:58, s. 45, 100

3.1.3 Plagiering

Beskrivningen av plagiering är att en forskare använder andras texter, idéer eller arbeten utan att ge tillbörligt erkännande till ursprungskällan.²⁶

3.2 Andra avvikelser

Med andra avvikelser från god forskningssed avses sådana avsteg från god forskningssed som inte räknas som oredlighet i forskning (avsnitt 3.2 men som väsentligen skadar eller riskerar skada forskningen eller forskarnas integritet och som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapporterna av forskning, eller konstnärlig forskning och utvecklingsarbete.

Exempel på andra avvikelser från god forskningssed kan bland annat vara:

- att manipulera författarskap exempelvis genom att oberättigat hävda författarskap, oberättigat utesluta någon från medförfattarskap eller göra andra avsteg från publiceringsetik,
- att försvåra vetenskaplig eller forskningsetisk granskning, exempelvis genom att undanhålla bakgrundsmaterial eller genom att inte på ett betryggande sätt bevara data från studier,
- att förmå eller att söka påverka någon till handlingar som faller under avvikelse mot god forskningssed,
- att utöva vedergällning mot person som har rapporterat eller framfört information eller misstankar om avsteg från god forskningssed,
- att anmäla misstanke som endast syftar till att misskreditera någon annan,
- att använda forskningsmaterial i strid med ingångna avtal eller överenskommelser,
- att obehörigt använda information given i förtroende,
- att förstöra prover eller på annat sätt fördärva annan forskares pågående arbete, att inrätta eller stödja s.k. rovtidskrifter.²⁷

3.3 Särskilt om nödvändiga tillstånd

Vad gäller avsaknad av erforderliga tillstånd, såsom etikprövningstillstånd, och andra avsteg från principer som syftar till att skydda forskningspersoner ska hanteras i enlighet med gällande lagstiftning för respektive tillstånd. Sådana avsteg från god forskningssed ska inte räknas in i definitionen av oredlighet i forskning.²⁸

Vissa av de handlingar eller underlåtelser som kan räknas som avvikelser från god forskningssed kan vara reglerade i annan författning, de rör helt eller delvis gärningar som kan falla under allmänt åtal eller annan myndighets tillsyn.²⁹ Hit hör exempelvis misstanke

²⁶ Prop. 2018/19:58, s. 45, 100

²⁷ Avsnitt 3.1 ALLEA

²⁸ Prop 2018/19:58 s. 48

²⁹ Jfr 34 och 38 §§ lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor

om att erforderliga etiska tillstånd för forskning på djur eller människor inte har inhämtats, att registrering av biobank inte skett, att personuppgifter behandlats i strid med gällande reglering, att forskningsmaterial inte arkiverats i den utsträckning som gällande regelverk fordrar, eller att tillstånd för att exportera känsliga teknologier till vissa länder inte inhämtats. I sådana fall bör ärendet i denna del överlämnas till den ansvariga tillsynsmyndigheten för vidare undersökning. Om det efter tillsynsmyndighetens utredning kvarstår misstanke om att avvikelser från god forskningssed skett kan detta föranleda vidare hantering och utredning vid universitetet.

4. Hantering av misstanke om avvikelser från god forskningssed

Vid misstanke om avvikelser från god forskningssed ska lärosätet skyndsamt bedöma huruvida misstanken rör oredlighet i forskning (fabricering, förfalskning eller plagiat) eller andra avvikelser från god forskningssed. Om misstanken gäller att oredlighet i forskning har förekommit i lärosätets verksamhet ska lärosätet överlämna ärendet för prövning av Npof. Om misstanken rör andra avvikelser från god forskningssed ska lärosätet utreda misstanken.³⁰

4.1 Inledande hantering vid Luleå tekniska universitet

Om misstanke om avvikelse från god forskningssed kommer till universitetets kännedom utförs en inledande utredning av juristfunktionen. Vid behov kan juristfunktionen begära sakkunnigstöd genom funktionen Utbildnings- och forskningsplanering.

Framgår det av den inledande utredningen i ärendet att det finns tillräckligt för att avgöra att det är ett uppenbart fall av misstänkt oredlighet i forskning (fabricering, förfalskning eller plagiering) kan ärendet omgående överlämnas till den forskningsetiska kommittén för bedömning. I andra fall får ytterligare utredning företas innan ärendet överlämnas till den forskningsetiska kommittén.

Prefekt informeras om ärendet så snart det är möjligt.

5. Hantering av misstanke om oredlighet i forskning

Vid misstanke om oredlighet i forskning görs inledningsvis en inledande (informell) granskning – se vidare avsnitt 4.2 Oredlighet i forskning är en *allvarlig* avvikelse från god

³⁰ 2-4 §§ SUHF:s förslag till rekommendationer av kodex för forskningens integritet, definitioner av avvikelser från god sed i forskning samt hanteringsordning för misstankar om allvarliga avvikelser från god sed.

forskningsned i form av *fabricering, förfalskning eller plagiering* som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning.

5.1 Hur ärenden inleds hos Npof

Ärenden hos Npof inleds genom att handlingarna i ett ärende överlämnas av forskningshuvudmannen, genom att en anmälan om oredlighet i forskning från enskild kommer in till Npof eller att Npof självmant inleder ett ärende som den har fått kännedom om på något annat sätt.³¹

Om Npof bedömer att ett ärende inte rör oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed ska Npof underrätta den berörda forskningshuvudmannen och samtidigt lämna över handlingarna i ärendet dit.

En anmälan kan göras av vem som helst som har en misstanke och en anmälan om misstänkt oredlighet i forskning kan alltid göras direkt till Npof.³² Huruvida en avvikelse från god forskningssed är att betrakta som allvarlig får avgöras i varje enskilt fall. Tröskeln för överlämnande till Npof ska dock vara låg.³³

5.2 Överlämnande till Npof

Om det kan misstänkas att oredlighet i forskning har förekommit i en forskningshuvudmans verksamhet, ska forskningshuvudmannen överlämna handlingarna i ärendet för prövning till den statliga Nämnden för prövning av oredlighet i forskning.³⁴

Den eller de som anmälan är riktad mot ska underrättas om misstanken samt vilka disciplinpåföljder som kan komma att bli aktuella vid beslut om att oredlighet i forskning har förekommit.

Universitetet ska lämna de upplysningar och handlingar om forskningen som nämnden begär och ge Npof tillgång till datorer och annan utrustning som har använts vid forskningen.³⁵

5.3 Efter beslut av Npof

Beslut från Npof ska till rektor för beslut om åtgärd i samråd med den forskningsetiska kommittén.

³¹ 7 § LAO

³² 7 § p 2 LAO

³³ 6 § LAO och prop. 2018/19:58 s.102

³⁴ 6-7 §§ LAO

³⁵ 12 § LAO

Om Npof fattar beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning, eller att det framgår av Npof:s beslut att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed ska universitetet:

- Snarast efter beslutet har fattats informera berörda instanser som ska bli delaktiga. De som ska informeras är exempelvis berörda forskningsfinansiärer, myndigheter, vetenskapliga tidskrifter och andra intressenter. De ska informeras om beslutet och få upplysning om att Npof:s beslut kan komma att överklagas till allmän förvaltningsdomstol.³⁶ Denna uppgift kan överlämnas av rektor till prefekt och ska återrapporteras.
- Vidta andra lämpliga åtgärder med anledning av beslutet, efter att det vunnit laga kraft. Det ankommer på rektor att avgöra om det finns grund för att överväga disciplinära åtgärder. Beslut om åtgärd ska ske i samråd med den forskningsetiska kommittén.
- Inom sex månader efter att beslutet har vunnit laga kraft rapportera till nämnden vilka åtgärder som universitetet vidtagit eller avser vidta med anledning av beslutet,³⁷ till exempel med anledning av att Npof i beslutet har konstaterat att det föreligger brister i forskningsmiljön.³⁸

Återrapporteringskyldigheten omfattar beslut då Npof har fattat beslut om att det förekommit oredlighet i forskning *eller* om det framgår av Npof:s beslut att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering *utan att* uppsåt eller grov oaktsamhet har kunnat konstateras.³⁹

Om nämnden bedömer att ett ärende inte rör oredlighet i forskning men kan gälla andra avvikelser från god forskningssed och därmed överlämnar ärendet till universitetet ska detta hanteras i enlighet med avsnitt 4 och 6.

I de fall som rektor överlämnar till prefekt för åtgärd ska det av rektors beslut framgå när återrapportering till rektor ska ske. Detta för att universitetet ska kunna återrapportera till Npof enligt ovan.

Om det av nämndens beslut framgår att misstanke om avvikelse från god forskningssed inte längre föreligger ska beslutet göras känt i den mån det behövs för att värna de utpekade forskarnas vetenskapliga renommé.

³⁶ 14 § LAO

³⁷ 13 § LAO

³⁸ 13 § LOA samt prop. 2018/19:58 s. 106.

³⁹ Se prop. 2018/19:58 s. 92

6. Hantering av misstanke om andra avvikelser från god forskningssed

En högskola ska pröva andra misstänkta avvikelser från god forskningssed än de som ska prövas särskilt av Npof.⁴⁰

6.1 Beslut

Beslut i ärenden om andra misstänkta avvikelser från god forskningssed än de som ska prövas särskilt enligt LAO, dvs. av Npof, fattas av den forskningsetiska kommittén.

6.1.1 Den forskningsetiska kommitténs beslut

Den forskningsetiska kommittén kan fatta följande beslut;

- att överlämna ärendet till Npof,
- att det *inte är* fråga om annan avvikelse från god forskningssed,
- att överlämna till rektor att besluta om *avskrivning* av ärendet,
- att det *är* fråga om annan avvikelse från god forskningssed, samt att
- överlämna till *rektor* att besluta om *eventuell åtgärd*.

För tydlighetens skull noteras att den forskningsetiska kommittén fattar beslut i den *forskningsetiska frågan*.

Om den forskningsetiska kommittén gör bedömningen att det är fråga om *oredlighet i forskning* överlämnas ärendet till *Npof* för prövning.

Vid *andra avvikelser* från god forskningssed kan den forskningsetiska kommittén göra bedömningen att det *är* respektive *inte är* fråga om annan avvikelse från god forskningssed och *rektor* fattar beslut om avskrivning alternativt eventuell åtgärd.

6.1.2 Rektors beslut

Rektor beslutar om avskrivning av ärendet (i helhet eller del). Beslut om avskrivning ska ske i samråd med den forskningsetiska kommittén.

Rektor beslutar om åtgärd i samråd med den forskningsetiska kommittén.

Rektor kan även besluta att återrapportering ska ske till rektor inom viss tid i syfte att följa upp åtgärderna i och med att forskningshuvudmannen har det övergripande ansvaret för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed.

⁴⁰ 1 kap 17 § HF

6.1.3 Beslut om disciplinära åtgärder

Beslut om disciplinåtgärder mot anställda och studenter vid Luleå tekniska universitet fattas av universitetets personalansvarsnämnd respektive disciplinnämnd, samt i vissa fall av Statens ansvarsnämnd.⁴¹

⁴¹ 34 § lagen (1994:260) om offentlig anställning, LOA